

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

DOI 10.26565/2225-7756-2023-75-05

УДК 316.647.6:316.454.5

В.М. ПАВЛЕНКО (Павленко Валентина Миколаївна),
кандидат психологічних наук, професор,
професор ЗВО кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна
E-mail: vmp49@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0003-4947-3995>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВНУТРІШНЬО ГРУПОВОГО СТАТУСУ І СХИЛЬНОСТІ ДО КОНФОРМІЗМУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРУПОВИХ НОРМ

Питання про зв'язок між внутрішньогруповим статусом члена групи та ступенем його конформізму залишається невирішеним. Прибічники ідеї «середньо-статусного конформізму» схильні розглядати низько-статусних членів як слабо схильних до соціального впливу, тоді як їхні противники – найбільш конформною частиною групи. Експериментальне дослідження цієї проблеми стало метою цієї статті. У ньому взяли участь 74 учні 4-х старших (8-11) класів. Були використані такі методи: спеціально розроблений експеримент для вивчення процесу формування групових норм, соціометрія та референтометрія. Отримані результати не підтвердили ідею середньостатусного конформізму. Разом з тим підтверджено гіпотезу про існування значного негативного зв'язку між внутрішньогруповим статусом і схильністю до групового впливу. Для лідерів характерною є стійкість думки та незмінність позиції, тоді як для низькостатусних членів – виражені коливання в оцінках та думках. Показано, що з віком виявлений зв'язок між внутрішньогруповим статусом та ступенем схильності до соціального впливу посилюється. Зроблені висновки обмежені природними, давно сформованими та добре структурованими групами; фізичними характеристиками у ситуації невизначеності як об'єктом оцінювання; визначенням внутрішньогрупового статусу як поєднання соціометричного статусу із референтністю; конформною поведінкою у формі інтерналізації.

Ключові слова: конформізм; статус; групова норма; невизначеність; інтерналізація.

Вступ. Вивчення процесу формування групових норм має тривалу історію. Сплеск серйозного інтересу до цього питання почався у 30-х роках ХХ століття, переважно після експериментів М. Шерифа. З того часу минуло багато років, проте інтерес до цих досліджень не вщухає і сьогодні, про що свідчить як перевидання робіт автора, так і спроби розвитку та переосмислення його основних ідей (Абрамс, Левін, 2012; Дост-Хоскан, Кейс, 2019).

Експерименти М. Шерифа з використанням автокінетичного ефекту, вперше опубліковані в 1936 році, стали класикою. На думку самого автора дослідження, головним у них було те, що було вперше продемонстровано, що індивід, неодноразово стикаючись із неоднозначно сприйнятим стимулом, виробляє щодо нього певну думку. Пізніше, в результаті знайомства з думками інших людей, думки членів групи поступово зближуються, і виробляється загальногруппова норма, яка, незалежно від ступеня її істинності, приймається всіма членами групи (інтеріоризується) і відстоюється вже як особиста думка кожним із членів цієї групи.

М. Шериф вважав джерелом процесу формування групової норми неоднозначність стимульної ситуації. Вона породжує в індивіда почуття невпевненості та потребу в інформації, яка б її зменшила. Почуття невпевненості, у свою чергу, породжує почуття

соціальної залежності від тих, хто може надати таку інформацію. В результаті і спостерігається процес «інформаційного впливу» (як назвуть його пізніше), коли індивід виявляє конформізм до думки оточуючих.

Експерименти М. Шерифа з формування групових норм мали серйозний вплив на подальші дослідження, хоча різні прихильники цього напрямку знаходили свої лінії розвитку вихідних положень. Так, С. Аш у своїх класичних експериментах з вивчення конформізму (1951) досліджував інший тип групового впливу, який пізніше став називатися «нормативним». Останній відрізняється тим, що член групи ясно усвідомлює різницю між груповою думкою і своєю власною, але відає перевагу першому заради членства в групі, побоюючись бути ізольованим. Р. Джейкобса і Д. Кемпбелла (1961) зацікавило питання про те, як довго може зберігатися свідомо хибна групова думка, що вони й вивчали, використовуючи той же ефект автокінетичного руху, але впроваджуючи в групу свого помічника, що давав свідомо завищені його оцінки. С. Мілгрем продовжив генеральну лінію з дослідження конформізму, поставивши на експериментальну основу вивчення підпорядкування авторитету та фактори, що йому сприяють.

У 1982 році Дж. Тернер запропонував до інформаційного та нормативного впливу додати так званий «референтний інформаційний вплив», основою

Як цитувати: Павленко, В.М. (2023). Взаємозв'язок внутрішньогрупового статусу і схильності до конформізму в процесі формування групових норм. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, (75), 37-43. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-75-05>

In cites: Pavlenko, V.M. (2023). The relationship between intra-group status and propensity for conformity in the process of forming group norms. *Vіsnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, (75), 37-43. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-75-05>. [in Ukrainian]

© В.М. Павленко, 2023; CC BY 4.0 license

якого є членство у групі. У рамках цього підходу соціальний вплив є результатом процесу самокатегоризації: якщо людина вважає себе членом групи, передбачається, що її оцінки та реакції будуть такими самими, як і в інших членів групи. З цього випливає, на думку А.Хогга та А.Гафні (2018) що формування групової норми буде тим швидшим і повним, чим сильніше індивіди ідентифікують себе з цією групою. Це припущення було перевірено і доведено Д. Абрамсом з колегами в 1990 році в експериментах, побудованих на основі тієї ж автокінетичної ілюзії. Вже в першому з них було продемонстровано, що вплив «підсідних» зменшувався в міру того, як їхня приналежність до іншої групи ставала все більш очевидною для справжніх досліджуваних.

Взаємозв'язок конформізму та статусу при формуванні групових норм. Перші дослідження процесу формування групових норм не передбачали вивчення зв'язку цього процесу зі статусом членів групи, оскільки групи переважно склалися випадковим чином і навіть часто з незнайомих людей, набраних для участі в експериментах. Разом з тим у пізніших дослідженнях М. Шерифа (2017) було показано, що в підліткових бандах амплітуда прийнятної поведінки була більшою для лідерів банди порівняно з членами групи з нижчим статусом. Стверджувалося, що лідер дотримуватиметься групових правил і норм лише тоді, коли групова ідентичність опиниться під загрозою або при взаємодії з чужими групами.

Одна з ідей, що пов'язує конформізм і статус, належала Дж. Хомансу, який вважав, що індивіди з високим і низьким статусом будуть менш схильні до конформізму, ніж люди із середнім статусом. Дослідник аргументував це втрачено: відхилення від групової думки навряд чи поставить під загрозу становище людини з високим статусом. Аналогічно, людям з низьким статусом також нема чого втрачати, оскільки їхній статус і так невисокий. Але для осіб із середнім статусом ситуація інша. З одного боку, у них немає захисту у вигляді актуального високого статусу, а з іншого - внаслідок не підпорядкування груповій думці, їхнє становище у групі може серйозно погіршитися. Це припущення отримало назву «середньо-статусного конформізму» або ефекту «перевернутої U-подібної кривої».

Дж. Дріскелл і Дж. Муллен (1990) експериментально продемонстрували, що статус справді впливає на поведінку, але цей вплив буде значним лише у тому випадку, коли він опосередкований відповідними очікуваннями членів групи. Й. Йеттен з колегами (2006) показали, що люди більш мотивовані зображувати себе конформістами, коли вони відчують, що їхній внутрішньогруповий статус відносно низький. Вчиняючи так, люди з низьким статусом сподіваються, що інші члени групи будуть ставитися до них більш прихильно. Навпаки, коли відносний статус усередині групи сприймається як високий, потреба у стратегічному зображенні себе як особи, що реагує на груповий вплив, стає слабшою.

У дослідженні С. Фарла (2010) вивчався вплив соціального статусу на конформізм. З цією метою п'ятдесят студентів університету були випадково

відібрані для експерименту, подібного до того, який проводив С. Аш. Половині учасників майбутні «нібито члени групи» (помічники експериментатора) були представлені як люди, які мають більш високий статус, іншій половині - як люди, які мають низький статус. Результати показали, що ступінь конформізму був значно вищим серед студентів у ситуації, коли вони вважали, що перебувають у групі з людьми, які мають вищий статус.

Д. Меламед із співавторами у 2019 році спробували вивчити умови, за яких статусні характеристики впливають на ухвалення рішення та механізм здійснення цього впливу. Згідно з дослідниками і в повній відповідності до уявлень М. Шерифа, необхідною умовою, що запускає процес соціального впливу, є невизначеність завдання. Невизначеність завдання спонукає людей шукати додаткових джерел інформації з метою зменшення невизначеності, пов'язаної з неоднозначним рішенням. Як такі додаткові джерела залучаються думки інших людей.

Послідовники теорій соціальної ідентичності і самокатегоризації А.Хогг та А.Гафні (2018) звертають увагу, що такими значимими іншими, думка яких братиметься до уваги, обов'язково мають бути члени тієї групи, з якою індивід себе ідентифікує. При цьому вони вивчають залучення думок людей з різним статусом. Приписуючи невидимому для індивіда учаснику експерименту (насправді такому, що не існує) високий чи низький статус (в тому числі - високу чи низьку успішність у вирішенні завдань відповідного типу), дослідники доводять позитивний зв'язок між статусом і соціальним впливом. Але основний акцент у своїй роботі автори роблять на введений ними відмінності між невизначеністю завдання, як головної передумови запуску процесу соціального впливу, з одного боку, та зниженням невизначеності – як механізму та медіатора у процесі впливу статусу на прийняття індивідом рішення, з іншого.

Наведений короткий огляд свідчить про те, що на даний момент питання зв'язку між статусом члена групи та ступенем його конформізму залишається невирішеним. Сучасні прихильники ідеї «середньо-статусного конформізму» продовжують вивчення цього феномену та знаходять нові докази його існування (Д.Філіппс, Е.Цукерман, 2001; М.Прато, Е.Кіпрайос, Дж. Ертуг, 2019). З іншого боку, є чимало досліджень, у яких ця думка не знаходить свого підтвердження. Важливо підкреслити, що обидві сторони поділяють думки щодо високостатусних членів групи, які виявляють конформізм значно рідше і слабше, а також середньостатусних членів, які схильні набагато частіше змінювати свою думку внаслідок соціального впливу. Розбіжність поглядів стосується низько-статусних членів групи, оскільки прихильники ефекту «перевернутої U-подібної кривої» схильні розглядати останніх як мало-конформних індивідів, тоді як їхні противники – найбільш конформною частиною групи. Спробі експериментального вивчення цього питання присвячена ця стаття.

Вибірка. У дослідженні взяли участь 74 учні Харківської загальноосвітньої школи №140. Це були учні 4-х старших класів: 19 учнів 8 класу; 20 учнів 9 класу;

19 учнів 10 класу та 16 учнів 11 класу. Серед досліджуваних 37 дівчат та 37 юнаків. Дослідження проводилося у класах у спеціально відведений час. Процедура дослідження була у всіх класах ідентичною.

Опис методів та процедури дослідження. У роботі було використано такі методи: спеціально розроблений експеримент з вивчення процесу формування групових норм; соціометрія; референтометрія. Результати дослідження були опрацьовані програмним пакетом SPSS.

Експеримент. Прообразом експерименту вивчення процесу формування групових норм був експеримент М. Шерифа. Його модифікація була пов'язана з необхідністю спростити класичний експеримент так, щоб його можна було проводити і демонструвати основні закономірності процесу формування норм у будь-якій аудиторії. Як і в прототипі, цей експеримент

мав усі ознаки «прихованого експерименту», оскільки справжня мета школярам не повідомлялася, вони були впевнені, що метою експерименту є визначення якості їхнього окоміру.

Експеримент складався із 2-х серій. В першій серії експериментатор малював на дошці горизонтальний відрізок завдовжки 70 см, роздавав школярам наведений нижче бланк: і надавав таку інструкцію: «Ми перевіряємо ваш окомір. Ви бачите на дошці намальований відрізок. Вашим першим завданням буде написати у виданий кожному з вас таблиці у рядку «Завдання №1» у стовпчику «Спроба №1» свої припущення щодо довжини цього відрізка (в сантиметрах). Будь ласка, починайте... Чи вже записали? Якщо Ви вже всі записали свої припущення, то давайте їх озвучимо. Будь ласка, Ви називаєте свій варіант першим тепер Ви і т.д.

№	Спроба №1	Спроба №2	Спроба №3
Завдання 1			
Завдання 2			

Тепер, коли ваш перший варіант записаний і озвучений, ви можете ще раз уважно подивитися на відрізок і подумати про своє перше припущення: ви можете змінити його або залишити попереднім. Свою другу спробу визначення довжини відрізка запишіть, будь ласка, у другу колонку під назвою «Спроба №2». Чи вже записали? Якщо Ви всі вже записали свої припущення щодо довжини відрізка, то знову по черзі їх озвучимо. Будь ласка, починайте....

Зрештою, у вас є третя, остання спроба оцінки довжини відрізка. Ви можете ще раз уважно подивитися на відрізок та оцінити його довжину. Свій варіант відповіді запишіть, будь ласка, у стовпчик під назвою «Спроба №3». Чи вже записали? Перевірте, будь ласка, у таблиці у рядку «Завдання №1» повинні бути заповнені всі колонки з вашими трьома варіантами відповідей».

Серія 2. Експериментатор малює на дошці 2 вертикальні відрізки: один - довжиною 60 см; другий – довжиною 30 см. Після цього дає таку інструкцію: «Ми продовжуємо наше дослідження. Зараз ви бачите перед собою 2 вертикальні відрізки. Вашим завданням буде встановити різницю в довжині цих відрізків. На скільки сантиметрів, на ваш погляд, перший відрізок вищий за другий? Впишіть, будь ласка, у тій же таблиці у рядку «Завдання №2» у колонці «Спроба №1» свої припущення щодо різниці у довжині відрізків. Будь ласка, починайте. Чи всі вже записали? Якщо так, то давайте їх озвучимо. Будь ласка, Ви називаєте свій варіант першим... тепер Ви... і т.д.». Продовження другої серії ідентично першій.

Обробка результатів обох серій була аналогічною. Вона полягала у визначенні показника коливань (ПК) оцінок досліджуваного у першій та другій серії окремо. Він обчислювався як сума різниць по модулю між оцінками довжини відрізка, які надав учень у першій та другій спробах, а також у другій та третій спробах:

$ПК = (|Спроба1 - Спроба2|) + (|Спроба2 - Спроба3|)$

Сумарний показник коливань думок протягом усього експерименту (СПК) відповідно визначався як сума коливань оцінок у першій (ПК1) та другій (ПК2) серіях:

$$СПК = ПК1 + ПК2$$

Зрозуміло, що чим меншим був цей показник, тим постійнішою, незміннішою була думка певного школяра щодо чогось (у нашому випадку – щодо довжини відрізка та різниці у довжині відрізків).

Соціометрія. Для проведення соціометрії учням кожного класу ставили два питання: «Кого із однокласників Вам хотілося б запросити на свій день народження?» «З ким із однокласників Вам хотілося б разом щось робити, наприклад, спільно виконувати лабораторну роботу?». Школярів попереджали, що дослідження анонімне і пропонували записати на бланку по три прізвища як відповіді на ці два питання.

Обробка результатів полягала в тому, що для кожного з присутніх у класі підраховувався показник кількості виборів, які він одержав від членів класу, поділений на кількість присутніх учнів мінус 1. Підраховувався показник виборів у ситуації запрошення на день народження та окремо – у ситуації спільного виконання роботи. Кількість виборів у першому випадку дозволяла оцінити статус учня у міжособистісних відносинах, його емоційний статус (ЕС), у другому випадку – його статус у діловій сфері (ДС). Сума даних показників визначала підсумковий соціометричний статус учня (ПСС).

Референтометрія проводилася за такою процедурою: школярі отримували інструкцію: «Уявіть собі, що у вашому класі, коли Ви були відсутні, пройшло обговорення якоїсь важливої для вас події, людини, а може – обговорення саме вас. З чією точкою зору Ви хотіли б ознайомитися в першу чергу? Запишіть, будь ласка, на бланку прізвище цієї людини. У другу чергу? У-третю?».

Обробка результатів полягала у тому, що для кожного учня підраховувався показник, який відбивав ступінь його референтності (Р). Цей показник дорівнював кількості виборів, які він отримав від членів класу, поділений на кількість присутніх учнів мінус 1.

Зрозуміло, що чим більшим був цей показник, тим важливішою для однокласників була думка саме цього школяра.

Таблиця 1. Результати дескриптивного аналізу експерименту з формування групових норм/Results of the descriptive analysis of the experiment on the formation of group norms

	Серія 1 Спроба 1	Серія 1 Спроба 2	Серія 1 Спроба 3	Серія 2 Спроба 1	Серія 2 Спроба 2	Серія 2 Спроба 3	СПК
Мінімум	40	40	45	10	15	15	0
Максимум	110	115	110	70	65	55	57
Середнє	65,58	71,34	74,24	33,15	28,49	28,55	26,64
Ст.відх.	18,05	15,54	14,83	13,40	10,80	9,66	13,01

Як свідчать наведені у табл. 1 дані, в експериментах з багаторазовою оцінкою кожним учнем класу довжини відрізків в умовах відкритого (а значить і доступного для всіх присутніх) висловлювання своєї думки можна наочно спостерігати процес вироблення групової норми. Вироблення норми проявляється в тому, що з кожною спробою діапазон можливих варіантів поступово звужується (максимально наочно останнє проявляється у другому експерименті, коли в першій спробі мінімальні та максимальні оцінки коливаються в діапазоні від 10 до 70 см, у другій – від 15 до 65 см, а в третій – від 15 до 55 см). Аналогічний висновок можна зробити, аналізуючи також дані за показниками стандартного відхилення від середньої оцінки, які з кожною спробою теж поступово зменшуються (наприклад, у першому експерименті: 18,05 – 15,54 – 14,83).

З представлених результатів випливає ще один висновок, який підтверджує висновки М. Шерифа: у процесі формування групової норми усереднені оцінки не обов'язково наближаються до справжнього показника стимулу, що оцінюється. Сформована групова норма може бути більшою за реальний стимул, як у першій серії (74,24 > 70), менше реального стимулу,

Результати. Результати дескриптивного аналізу експерименту з формування групових норм представлені в табл. 1.

як у другій серії (28,55 < 30), або відповідати йому. Не виключено, що зазначені хибні норми були спровоковані помилковою оцінкою довжини відрізків лідерами та їх непохитною, хоч і неточною, позицією (наприклад, у 8-му класі Лерою: 75 см – 80 см та Машено: 90 см – 90 см – 90 см, до думки яких прислухалися і на думку яких орієнтувалися їхні однокласники).

Цікаво, що при усередненому загальному показникові ступеня зміни думки в 26,64 балів, індивідуальні показники можуть коливатися в дуже широких межах - від 0 до 57. Іншими словами, серед учнів класу є підлітки, які давши свою початкову оцінку, надалі не враховують оцінок своїх товаришів та стоять на своєму варіанті до кінця. З іншого боку, є підлітки, які суттєво змінюють свою думку під впливом почуття думки інших. Наше припущення, яке ми намагалися перевірити в цій роботі, полягало в тому, що перший варіант поведінки характерний для лідерів класу, а другий – для дітей, які мають нижчий статус.

Результати кореляційного аналізу сумарного показника коливань оцінок учнів, їх соціометричного статусу та ступеня референтності представлені у табл. 2.

Таблиця 2. Результати кореляційного аналізу сумарного показника коливань оцінок учнів, їх статусу у класі та ступеня референтності/The results of the correlation analysis of the total indicator of student grade fluctuations, their status in the class, and the degree of referentiality

	СПК	ДС	ЭС	ИСС	Р
СПК	1	-0,518**	-0,488**	-0,546**	-0,552**
ДС	-0,518**	1	0,706**	0,953**	0,710**
ЭС	-0,488**	0,706**	1	0,887**	0,779**
ИСС	-0,546**	0,953**	0,887**	1	0,796**
Р	-0,552**	0,710**	0,779**	0,796**	1

** – Кореляції значущі на рівні 0,01

З наведених результатів випливає, що підсумковий соціометричний статус (ИСС) та показник ступеня референтності членів групи (Р) позитивно корелюють між собою ($r = 0,796$; $p < 0,01$), при тому, що кореляція референтності з емоційним статусом (ЭС) депо вище ($r = 0,779$; $p < 0,01$), ніж із діловим (ДС) - ($0,710$; $p < 0,01$).

Підсумкові показники соціометричного статусу (ИСС) та рівня референтності (Р) негативно корелюють із сумарним показником коливань оцінок (СПК) учнів в експерименті з формування групових норм (показник рівня кореляції СПК з рівнем референтності = - 0,552 при $p < 0,01$, підсумковим соціометричним статусом = - 0,546 при $p < 0,01$). Іншими словами, чим вищий статус члена групи, тим стійкіша його думка в процесі формування групової норми. І навпаки: чим нижчий

внутрішньогруповий статус школяра, тим конформнішою буде його поведінка.

Якщо розділити вибірку на 2 підгрупи: молодші (8-9 класи) та старші (10-11 класи) школярі та провести аналогічний кореляційний аналіз, то стає очевидним, що з віком зв'язок між статусом та ступенем мінливості позиції посилюється ($r = -0,502$ при $p < 0,01$ у молодших класах та $r = -0,638$ при $p < 0,01$ – у старших). Аналогічна картина спостерігається не лише щодо підсумкового соціометричного статусу, а й щодо референтності: ($r = -0,506$ при $p < 0,01$ у молодших школярів та $r = -0,650$ при $p < 0,01$ – у старших).

Враховуючи те, що ідея «середньо-статусного конформізму» передбачає поділ учасників на осіб з низьким, високим та середнім статусом, було обчислено

показник внутрішньогрупового статусу (ПВС) учасників експерименту з урахуванням їхнього соціометричного статусу та рівня референтності. Показник внутрішньогрупового статусу (ПВС) обчислювався як сума показників підсумкового соціометричного статусу (ПСС) та референтності (Р), тобто. $PBC = PSS + R$. За цим показником усі учасники експерименту були поділені на 3 групи. До першої групи входили низькостатусні учасники, до другої – середньостатусні та до третьої – високо-статусні. Усереднені показники коливань оцінок кожної групи наведено у табл. 3.

Таблиця 3. Усереднені показники коливань оцінок для учасників із різним внутрішньогруповим статусом/Averaged indicators of fluctuations in ratings for participants with different in-group status

Внутригруповий статус	низький	середній	високий
Кількість членів	24	26	24
СПК	50,31	39,10	22,96

Обговорення. Зрозуміло, що отримані результати не підтверджують ідею «середньостатусного конформізму», згідно з якою низькостатусні члени групи повинні бути менш конформними, ніж середньостатусні, а підтверджують гіпотезу про існування значного негативного зв'язку між статусом і схильністю до групового впливу. Водночас це твердження вимагає деяких уточнень:

По-перше, коли говорять про процес формування групової думки, то під терміном «група» часто розуміють принципово різні феномени: у одних дослідників йдеться про випадкові, штучно сформовані групи людей, які часто раніше не знайомі. В інших роботах під групами мають на увазі давно сформовані, стійкі колективи з добре сформованою структурою. Зрозуміло, що формування групових норм у кожному з цих випадків може мати свою специфіку, так само як і питання співвідношення статусу і схильності до соціального впливу. Тому важливо підкреслити, що зроблений нами висновок стосується, перш за все, природних, давно сформованих і структурованих груп.

По-друге, у психологічній літературі під час обговорення взаємозв'язку статусу та конформізму ця проблема часто аналізується як проблема впливу лідера на групову думку. Водночас поняття «лідер» також трактується неоднозначно. В одних випадках лідер – це найкращий організатор, в інших – найвпливовіший член групи, у третіх – просто людина, яка першою висловила думку і т.д., іноді це формальний лідер, іноді – неформальний тощо. Тому важливо наголосити, що в нашому дослідженні ми розглядали високо-статусних членів групи як осіб, які мають максимально високий соціометричний статус та референтність (тобто осіб, думки яких для інших найбільш значущі), а також дослідження цих характеристик (що і визначало внутрішньогруповий статус під час останнього аналізу).

По-третє, не виключено, що на співвідношення статусу та конформізму впливатиме і такий фактор, як об'єкт оцінки. У першому, відомому експерименті з вивчення процесу формування групової думки, проведеному 1932 року А. Йеннесом, студентам пропонувалося оцінити кількість білих бобів у скляних пляшках; у М. Шерифа (1936) – відстань, на яку

Застосування критерію Крускала-Уолліса підтвердило значущість відмінностей на рівні $p < 0,01$ між усередненими показниками коливань оцінок (СПК) різностатусних учасників. Тобто, даний вид аналізу ще більш наочно продемонстрував вже зазначену вище закономірність: високо-статусні, середньостатусні та низькостатусні члени груп демонструють різний ступінь конформізму у процесі формування групової норми. Найбільшу схильність до соціального впливу виявляють низько-статусні члени групи (50,31), найменшу – високо-статусні (22,96).

перемістилося джерело світла; у Д. Голдберга (1954) – інтелект афроамериканських чоловіків за фотографіями; у Й. Гюндеса (2017) – довжину мотузок [9]; у А. Лебедєва – найбільш оригінальну назву для нового музичного рок-гурту; а у Д. Меламеда із співавторами (2019) – співвідношення чорного та білого кольорів на малюнках [13] тощо. Інакше кажучи, спектр об'єктів оцінювання дуже широкий, тому цілком імовірно, що і об'єкт оцінки – фізичні характеристики, психологічні, культурні чи інші, як і рівень їх невизначеності, – також впливатимуть на процес формування групових норм.

Нарешті, останній момент, на який хотілося б звернути увагу, це специфіка самого поняття конформізм. Вирізняють кілька варіантів конформної поведінки: згоду, коли індивід публічно поступається більшості у тому, з чим він внутрішньо не погоджується; ідентифікацію – коли індивід підпорядковується вищій і очікуванню через прийняття ним певної соціальної ролі; та інтерналізацію – коли індивід під впливом групи змінює свою думку, але при цьому абсолютно щиро починає вважати цю нову думку найкращим варіантом. Саме цей останній варіант конформізму вивчався у нашому дослідженні та саме його стосуються зроблені у статті висновки.

Висновки. У статті запропоновано порівняно простий варіант експерименту формування групової думки, який може бути використаний як в дослідницьких, так і в демонстраційних цілях. У ньому в умовах відкритої (а значить і доступної для всіх присутніх) багаторазової оцінки кожним членом групи абсолютної та порівняльної довжини відрізків можна спостерігати процес вироблення групової норми та вивчати різні феномени, що його супроводжують.

У проведеному експерименті з вивчення процесу вироблення групової норми підтверджено поступове зуження діапазону думок, а також те, що групова оцінка, що формується, може, як збігатися, так і не збігатися з реальними характеристиками оцінюваних об'єктів.

Отримані результати не підтверджують ідею «середньостатусного конформізму», за якою низькостатусні члени групи мають бути менш конформними, ніж середньостатусні. Разом з тим підтверджено гіпотезу про існування негативного зв'язку між внутрішньогруповим статусом і схильністю до

групового впливу. Іншими словами, чим вищим буде статус члена групи, тим стійкішою буде його думка у процесі формування групової норми. І навпаки: чим нижчим буде внутрішньогруповий статус, тим конформнішою буде його поведінка.

Показано також, що з віком зв'язок між статусом і ступенем схильності до соціального впливу посилюється (принаймні, у віковому діапазоні, що вивчався). Аналогічна картина спостерігається як щодо соціометричного статусу, так і щодо референтності.

Зроблені в роботі висновки мають низку обмежень: вони стосуються природних структурованих груп, що давно склалися; конформної поведінки у формі інтерналізації; об'єкту оцінювання у вигляді фізичних характеристик у ситуації невизначеності; визначенні внутрішньогрупового статусу як соціометричного статусу, референтності чи їх поєднання.

Список використаних джерел

- Abrams D., Wetherell M.S., Cochrane S. Knowing what to think by knowing who you are: Self-categorization and the nature of norm formation, conformity, and group polarization. *British Journal of Social Psychology*, 1990. Vol. 29, 97–119. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1990.tb00892.x>
- Abrams D., Levine J.M. Norm formation: Revisiting Sherif's autokinetic illusion study. *Social psychology: Revisiting the classic studies* / Smith J.R., Haslam S.A. (eds.). Sage Publications Ltd., 2012. 57–75.
- Driskell J.E., Mullen B. Status, Expectations, and Behavior: A Meta-Analytic Review and Test of the Theory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1990. 16(3), 541–553. <https://doi.org/10.1177/0146167290163012>
- Dost-Gozkan A., Keith D.S. Norms, Groups, Conflict, and Social Change: Rediscovering Muzafer Sherif's psychology. Routledge, 2019. 396 p.
- Fard S.A. Effect of gender and social status on conformity. *Psychological Research*, 2010. 13(1), 30–50. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:147038978>
- Gündüz Y. Levels of Conformity to Leader in Normal and Critical Situations. *Universal Journal of Educational Research*, 2017. 5(8), 1332–1344. <https://doi.org/10.13189/ujer.2017.050806>
- Hogg A., Gaffney A.M. Group Processes and Intergroup Relations. *Developmental and Social Psychology*. 2018. 371–395. <https://doi.org/10.1002/9781119170174.epcn414>
- Jetten J., Hornsey M.J., Adarves-Yorno I. When Group Members Admit to Being Conformist: The Role of Relative Intragroup Status in Conformity Self-Reports. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2006. Vol. 32, 162–173. <https://doi.org/10.1177/0146167205279904>
- Melamed D., Savage S.V., Munn C. Uncertainty and Social Influence. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*. 2019. <https://doi.org/10.1177/2378023119866971>
- Phillips D.J., Zuckerman E.W. Middle-Status Conformity: Theoretical Restatement and Empirical Demonstration in Two Markets. *American Journal of Sociology*, 2001. 107(2), 379–429. <https://doi.org/10.1086/324072>
- Prato M., Kypraios E., Ertug G., Lee Y.G. Middle-Status Conformity Revisited: The Interplay between Achieved and Ascribed Status, 2019. 62 (4), 17–31. https://ink.library.smu.edu.sg/lkcsb_research/5930
- Sherif M. Social Interaction: Process and Products. Routledge, 2017. 528 p.

V. PAVLENKO (Valentina Pavlenko)
 Candidate of Psychological Sciences, Professor,
 Professor of the Applied Psychology Department
 V. N. Karaz'in Kharkiv National University
 4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine
 E-mail: vnp49@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4947-3995>

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTRA-GROUP STATUS AND PROPENSITY FOR CONFORMITY IN THE PROCESS OF FORMING GROUP NORMS

The question of the relationship between the intragroup status of a group member and the degree of his conformity remains unresolved. Proponents of the idea of "middle-status conformity" tend to view low-status members as weakly susceptible to social influence, while their opponents - the most conforming part of the group. An experimental study of this problem became the purpose of this article. 74 students of the 4th senior (8-11) grades took part in it. The following methods were used: a specially designed experiment to study the process of formation of group norms, sociometry and referentometry. The obtained results did not confirm the idea of middle status conformity. At the same time, the hypothesis of the existence of a significant negative relationship between intragroup status and susceptibility to group influence was confirmed. Leaders are characterized by stability of opinion and immutability of position, while low-status members are characterized by pronounced fluctuations in assessments and opinions. It is shown that with age, the revealed relationship between in-group status and the degree of susceptibility to social influence increases. The conclusions drawn are limited to natural, long-established and well-structured groups; physical characteristics in a situation of uncertainty as an object of assessment; definition of intragroup status as a combination of sociometric status with referentiality; conforming behavior in the form of internalization.

Keywords: *conformism; status; group norm; uncertainty; internalization*

References

- Abrams, D., Wetherell, M.S., Cochrane, S. (1990). Knowing what to think by knowing who you are: Self-categorization and the nature of norm formation, conformity, and group polarization. *British Journal of Social Psychology*, 29, 97–119. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1990.tb00892.x>
- Abrams, D., Levine, J.M. (2012). Norm formation: Revisiting Sherif's autokinetic illusion study. *Social psychology: Revisiting the classic studies* / Smith J.R., Haslam S.A. (eds.). Sage Publications Ltd., 57–75.
- Driskell, J.E., Mullen, B. (1990). Status, Expectations, and Behavior: A Meta-Analytic Review and Test of the Theory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16(3), 541–553. <https://doi.org/10.1177/0146167290163012>
- Dost-Gozkan, A., Keith, D.S. (2019). *Norms, Groups, Conflict, and Social Change: Rediscovering Muzafer Sherif's psychology*. Routledge, 396 p.
- Fard, S.A. (2010). Effect of gender and social status on conformity. *Psychological Research*, 13(1), 30–50. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:147038978>
- Gündüz, Y. (2017). Levels of Conformity to Leader in Normal and Critical Situations. *Universal Journal of Educational Research*, 5(8), 1332–1344. <https://doi.org/10.13189/ujer.2017.050806>

- Hogg, A., Gaffney, A.M. (2018). Group Processes and Intergroup Relations. *Developmental and Social Psychology*. Wiley, 371–395. <https://doi.org/10.1002/9781119170174.epcn414>
- Jetten, J., Hornsey, M.J., Adarves-Yorno, I. (2006). When Group Members Admit To Being Conformist: The Role of Relative Intragroup Status in Conformity Self-Reports. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 162–173. <https://doi.org/10.1177/0146167205279904>
- Melamed, D., Savage, S.V., Munn, C. (2019). Uncertainty and Social Influence. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*. <https://doi.org/10.1177/2378023119866971>
- Phillips, D.J., Zuckerman, E.W. (2001). Middle-Status Conformity: Theoretical Restatement and Empirical Demonstration in Two Markets. *American Journal of Sociology*, 107(2), 379–429. <https://doi.org/10.1086/324072>
- Prato, M., Kyraios, E., Ertug, G., Lee, Y.G. (2019). Middle-Status Conformity Revisited: The Interplay between Achieved and Ascribed Status, 62(4), 17-31. https://ink.library.smu.edu.sg/lkcsb_research/5930
- Sherif, M. (2017). *Social Interaction: Process and Products*. Routledge.

Стаття надійшла до редакції 2.10.2023 (The article was received by the editors 2.10.2023)

Стаття рекомендована до друку 12.11.2023 (The article is recommended for printing 12.11.2023)
